

Imperiul Rus

Elena Marușiakova
Veselin Popov

Romii în Ucraina | Obiectivele strategice ale politicii de stat, cu privire la „țigani” | Aplicarea în practică a politicii de stat | Romii în noile teritorii | Crimeea și Rusia de sud | Basarabia | Faraonovka și Kair | Robii „țigani” | ”Țigani” „după reforma din 1861

➤ *Imperiul Rus și-a exercitat influența sa asupra mai multor popoare. Spre deosebire de alte țări din Europa, Rusia – de la început și pentru mult timp – a considerat romii ca supuși egali cu ceilalți ai imperiului, bucurându-se de toate drepturile civile, decurgând din acest statut. Eforturile administrative ale statului vreau să-i determine pe romi să-și asume obligațiile de cetățeni. Această politică este, înainte de orice, o politică „obișnuită”; „țigani” sunt considerați o parte inseparabilă a societății și supusă legislației generale. Politicile „speciale” care, eventual, le sunt aplicate, vor să-i apropie mai mult de societate, fără a-i constrânge, totuși, la asimilare.*

IMPERIUL RUS

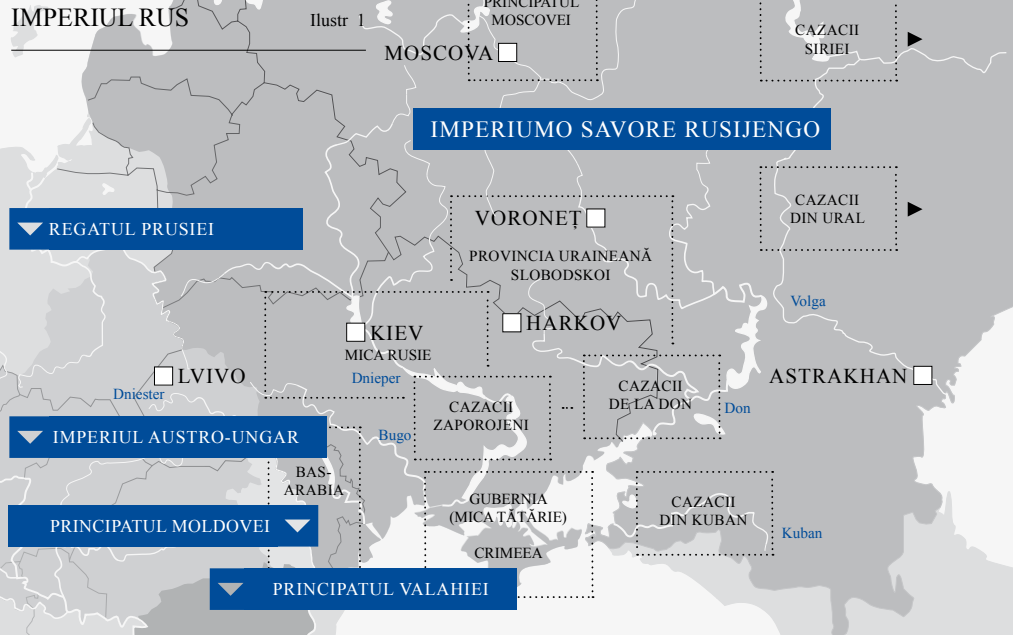
Imperiul Rus s-a format în jurul a ceea ce s-a convenit a se numi Rusia moscovită, care – începând din secolul al XV-lea (și, în mod special, după urcarea pe tron a lui Ivan IV cel Groaznic, în 1547) – începe să se consolideze repede și să se extindă, integrând teritorii și populații. Deși Rusia nu a devenit, formal, un imperiu decât în 1721 (sub domnia lui Petru I cel Mare), această denumire generică se poate aplica deopotrivă și perioadelor anterioare. Romii – care au trăit timp de secole în Imperiul rus – au fost mult influențați de condițiile sociale și politicile generale ale sistemului, așa cum o atestă caracteristicile etnice și culturale contemporane.

Ilustr. 2

INTRODUCERE

Un act datat din 1501 este adesea considerat ca fiind prima dovadă documentară a sosirii romilor în Imperiul Rus. Prin acest document, Alexander Kazimirovici, prințul marelui ducat al Lituaniei și rege al Poloniei, acordă „seniorului Voit Vassil și Țiganilor săi” o libertate totală de deplasare și-i conferă acestuia dreptul de a-i „judeca pe țigani și de a rezolva toate litigiile care pot să apară între ei.” Este discutabil însă dacă aceste teritorii - care nu vor fi anexate

IMPERIUL RUS

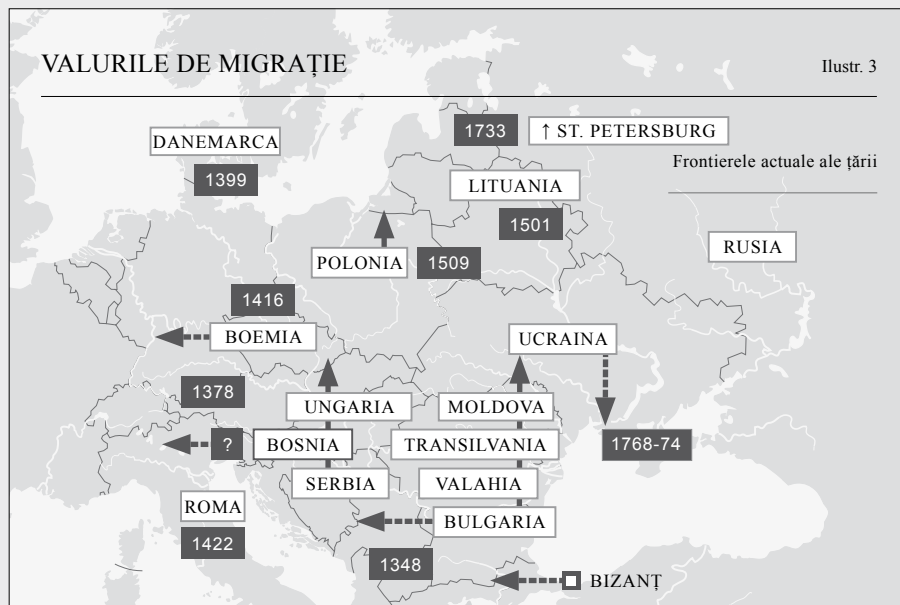

Imperiului Rus decât câțiva ani mai târziu – pot fi considerate, din punct de vedere istoric, ca fiind parte integrantă a numelui imperiu.

Unii istorici apreciază că prima menționare a „țiganilor”, în Imperiul Rus urcă spre anul 1733, an al promulgării, de către împărăteasa Ana I, a unui decret care prevedea finanțarea a trei regimente, datorită impozitelor obținute de la populația din unele teritorii, incluzându-i și pe „țigani”. La

puțin timp după asta, s-a adoptat un nou decret, de către senatul din Sankt Petersburg, ca răspuns la cererea unor „țigani născuți pe aceste pământuri”, referitoare la obținerea unei autorizații de rezidență și pentru a face comerț cu caii, în zona limitrofă acestui oraș (capitala imperiului), ca și pentru a se înscrie „acolo unde vor ei”.

Formula „născuți pe aceste pământuri” sugerează instalarea anterioară a romilor, în Imperiul Rus. (Ilustr. 1-4)

Ilustr. 4

Un prim val de migrație în Imperiul Rus a văzut „țigani” plecând spre sud, cu destinația Ucraina și către est, cu destinația Bielorusia și statele baltice, în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Astăzi, acești primi emigranți sunt cunoscuți sub numele de „Xaladitka” sau „Ruska Roma”, „Polska Roma”, (numiți și „Xaladitka Roma”) în Lituania și în Polonia de astăzi și de „Litovska Roma” în Lituania și Bielorusia. Romii „Lofika” (letoni) din zona Mării Baltice sunt înrudiți cu ei. „Servi-Servuria” de exemplu s-au instalat în Ucraina orientală și în Rusia meridională, la mijlocul secolului al XVI-lea, după ce plecaseră din Valahia și Moldova.

ROMII ÎN UCRAINA

Primele izvoare scrise care-i menționează pe „țigani” pe teritoriile care constituie Ucraina de astăzi urcă în secolul al XV-lea; este vorba, mai ales, de mai multe adnotări referitoare la „țigani”, în registrele orașelor Sanok și Lvov, pentru perioada 1427/1428- 1445. Din secolul al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea, prezența romilor lasă urme în documente provenind din Slobozhanșina ucraineană (zonă pe malul stâng al Niprului) și din regiunea autonomă Zaporojkaia Sech (cea a faimoșilor cazaci zaporojeni). În registrele armatei din Zaporoj figurează nume ca Vasko Țigan, Stepan Țiganciu sau Dmiro Țiganciu. Romii erau folosiți mai ales ca prelucrători în metale și armurieri în regimentele armatei.

După 1654, Ucraina se unește de bună voie cu Imperiul Rus, dar își menține o oarecare autonomie internă. „Țigani”, sunt înscrși în registre fiscale distincte, împărțiți în „regimente” conduse fiecare de un ataman (șef) desemnat de către „țigani” înșiși, în funcție de posturile pe care aceștia (potențialii atamani-n.n.) le ocupaseră înaintea nominalizării lor. Această ierarhie nu trebuie înțeleasă în sensul literal al cuvântului; romii din Ucraina nu serveau activ în armată. De fapt, documente-

le arată doar că romii sunt incluși în organizarea militară și administrativă a epocii. Obligația principală a atamanilor „țigani” este de a colecta impozitul anual (obrok), în colaborare cu receptorii numiți (la finalizarea unei vânzări la mezz în cursul căreia aceștia cumpără dreptul de a colecta impozitul și de a-l vărsa la biroul general al armatei, pentru întreținerea trupelor). Nominalizarea atamanilor „țigani” de către stat depinde de capacitatea celor în discuție de a-i vărsa acestuia o sumă anume. Impozitul anual „țigănesc” crește cu anii, ceea ce demonstrează totodată creșterea demografică a celor în discuție și starea în care trăiau: la începutul secolului al XVIII-lea, el atinge 120 garboave (monedă ucraineană) și, în 1755, 1.424 garboave.

Regimentele speciale de „țigani” sunt desființate în 1765 și romii sunt atunci înscrși în sotni (escadroane) și în regimente cazace existente, ceea ce le conferă aceleași drepturi civile ca și restului populației. Toate afacerile „țigănești” provin prin comisia mixtă civilă-militară de la Kiev, care subordonează înregistrarea lor obligatorie solicitării unui domiciliu fix. Aceste măsuri, totuși, nu-i împiedică pe romi să ducă o viață semi-nomadă, (cu domiciliu fix-iarna) sau nomadă. Principalele lor ocupații sunt prelucrarea metalelor, comerțul cu cai și muzica.

OBIECTIVELE STRATEGICE ALE POLITICII DE STAT CU PRIVIRE LA „ȚIGANI”

După destul de puțin timp de la instalarea lor în Imperiul Rus, „țigani” au făcut obiectul unor măsuri speciale. În 1759, împărăteasa Elisabeta promulgă un decret prin care li se interzicea să meargă la Sankt Petersburg, capitala, și în împrejurimi. Asta nu înseamnă, totuși, că li se interzice să se stabilească în acest oraș. În 1766, un decret al senatului reglementează modalitățile de plată a impozitului de către „țigani” itineranți în Imperiul Rus; ei trăiesc în principal în ceea ce s-a convenit să se numească „provincia ucraineană Slobodskoi” și în zonele din jurul Moscovei și din jurul altor mari orașe ale imperiului.

Romii au fost, în cele din urmă, incluși în structura socială a Imperiului Rus și și-au văzut recunoscute drepturile civile printr-un decret promulgat de Ecaterina a II-a (Ecaterina cea Mare), în 1783. Conform acestui text, toți „țigani” care nu fuseseră înscrși în registrele oficiale ale populației, ca și cei înscrși ca aparținând unui proprietar de teren (adică robii), fac parte din categoria numită – cum s-a convenit – robii statului și ei sunt obligați să achite impozitele datorate de această categorie.

Decretul Ecaterinei a II-a reprezintă de fapt o nouă atitudine refe-

Ilustr.5.

Soția lui Johan Dimitri Taikon, faimos autor de povești, în rochia sa de mireasă, în Rusia, către 1900. Familia Taikon ar fi plecat spre Suedia aproape în aceeași perioadă.

(după Lundgren- Taikon 2003, pag.45)

Ilustr.6.

Un „șef țigan” din secolul al XIX-lea

(extras din Clebert, Jean Paul 1964: „Das Volk der Zigeuner”, Viena: Paul Neff, pag.64 b)

ritoare la „țigani”: sfârșitul politicii „speciale” a statului privindu-i pe ei și includerea lor în cadrul juridic obișnuit. Totodată, această decizie nu ar putea fi analizată într-o încercare de sedentarizare a romilor. Decretul influențează statutul global al țăranilor statului și vizează să le dea statutul de contribuabili. El vorbește despre instalarea „țiganilor” în „locuri convenabile”, precizând că este vorba despre „a nu-i lăsa să se dedea vagabondajului”, adică - cerându-le să se înregistreze cu regularitate și să înțeleagă cerințele legii. Țăranii și robii statului sunt autorizați să se deplaseze liber și trebuie să achite un impozit anual specific: obrocul.

Categoria „țăranilor statului” cuprinde mai ales populația slavofonă ortodoxă, din teritoriile recent cucerite: Siberia, Ucraina occidentală, Novorosia (Rusia Nouă) etc, ca și diverse tipuri de cazaci (de la Don, din Kuban, din Urali etc). În cadrul structurii sociale și imobiliare complicate a Imperiului Rus – caracterizată printr-o birocratie greoaie - țăranii statului se bucură de un statut superior celui de rob.

Robia, în schimb, oferă posibilitatea de a vărsa obrok-ul anual nobilimii de pământuri și de a câștiga, astfel, dreptul de a se deplasa liber. Romii, înainte de a fi incluși în categoria „țăranilor statului”, , exploataseră această posibilitate pentru a continua să ducă un mod de viață nomad, deplasându-se teoretic de la un proprietar

de terenuri la altul (cumpărându-și, adică, libertatea de mișcare). Prin decretul său, Ecaterina cea Mare înțelegea, în realitate, să pună capăt acestei practici.

APLICAREA ÎN PRACTICĂ A POLITICII DE STAT

Spre deosebire de ceea ce se întâmpla în multe alte țări, „țigani” din Imperiul Rus nu au fost percepuți ca „o problemă”, astfel că introducerea politicii oficiale, încurajând (fără a impune) sedentarizarea lor nu a fost considerată un eveniment important. De fapt,

această politică se traduce prin obligația pentru romi de a se înscrie în registrele administrative și de a-și plăti cu regularitate impozitele, ceea ce (cel puțin în teorie) cere din partea celor interesați – un domiciliu fix. Pe de altă parte, li se sugerează (dar nu li se impune) să înceteze sau cel puțin să-și limiteze modul lor de viață nomadă.

Aceasta era linia tuturor măsurilor oficiale adoptate după decretul din 1783. În 1800, un decret al senatului cere „țiganilor”, să se înscrie cât mai repede cu putință în registrele fiscale. Decretul arată, de asemenea, că în unele gubernii (districte) „țigani” s-au stabilit în sate și sunt folosiți la munci agricole, în timp ce în alte părți s-au instalat în orașe unde s-au înscris ca negustori și ca meschane (mic

antreprenor artizan- meșteșugar). Decretul anunță, de asemenea, că această conduită nu este considerată ca fiind contrară legii, cu condiția ca cei în discuție să-și achite cu regularitate impozitele.

Procesul de înscriere obligatorie a romilor în registrele populației și (mai ales) în cele de impozite se desfășoară, evident, foarte lent, cum o dovedește numărul documentelor oficiale consacrate acestei probleme, de la începutul secolului al XIX-lea (de exemplu decretele lui Alexandru I din 1803 și din 1809). În 1811, același Alexandru I promulgă un decret care urmărea să completeze repartizarea „țiganilor” pe domenii distincte și să le confirme drepturile de a se înscrie pe domeniul ales de ei, chiar într-un oraș, cu condiția de a-și asuma obligațiile civile corespunzătoare de acum până în 1812.

În 1839, este promulgat un nou decret. El îi obligă pe toți „țigani” nomazi, fără domiciliu fix, să se înscrie ca țăranii ai statului, înainte de 1 ianuarie 1841. Romii vor depinde de acum încolo de jurisdicția Ministerului Afacerilor Statului, însărcinat să schimbe situația acestei categorii de populații.

Noua abordare cu privire la „țigani” urmărește desființarea totală a diferențelor între statutul lor social și cel al restului populației. Ea se reflectă, de asemenea, în decretul promulgat în 1856 (epoca războiului Crimeii), care-i obligă pe „țigani” să servească în rândurile ar-

MESERII

Meseriile și modul de viață ale robilor „țigani” sunt foarte variate. Mulți dintre ei, teoretic dvorovie (robi de casă) sunt, de fapt, meșteșugari nomazi. Ei dau un obrok în fiecare an și se deplasează liber nu numai în Basarabia, ci și mai departe, vânzându-și produsele și oferindu-și serviciile. Acest mod de viață ar putea explica faptul că 100 de prelucrători de metale,

185 de ciubotari (fabricanți de încălțăminte pentru țărani – opinci – n.n.) 46 fabricanți de sobe, 7 bijutieri, 1 croitor, 1 coafor și 185 muzicanți cu familiile lor – și mai mulți artizani - trăiau pe domeniul prințului Cantacuzino, lângă satul Mărcuța, nu departe de orașul Hotin.

Ilustr. 7

COLONIZAREA STEPEI : CAZUL FARAONOVKA ȘI KAIR

Adesea, suntem tentați să stabilim o paralelă între crearea celor două sate române Faraonovka și Kair și politica oficială a Imperiului Austro-Ungar și a Spaniei, cu privire la romi, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Totuși, unele diferențe esențiale trebuie să fie semnalate. Principala deosebire constă în faptul că în Faraonovka și Kair „țiganii” nu erau supuși niciunei politici speciale, ci, mai degrabă erau percepuți ca servind politica Imperiului Rus în regiune. Constituirea satelor române nu era un gest de punere în practică, ci, mai degrabă consecința directă

a unei axe majore a politicii de colonizare a stepei (care a favorizat adesea crearea unor focare de populație după principiul etnic). Tranziția către un mod de viață sedentară era, așadar, voluntară. Nicio măsură restrictivă nu s-a aplicat romilor, cum se întâmplase în Austro-Ungaria și în Spania. Pentru a folosi o terminologie contemporană, crearea satelor Faraonovka și Kair nu se înscrie în procesul de sedentarizare și de segregare impuse, ci, mai degrabă, într-un proces de discriminare pozitivă.

Ilustr. 8

matei, alături de alți membri ai domeniului cărui îi aparțin. De fapt, asta înseamnă că, până atunci, „țiganii” se bucuraseră de privilegiul de a fi scutiți de serviciul militar.

ROMII ÎN NOILE TERITORII

Eforturile în vederea aprobării unui statut civil pentru toți romii, în Imperiul Rus, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea au fost contracarate de expansiunea activă a imperiului. Unele teritorii recent cucerite – ca, de exemplu, stepele Rusiei de sud și ale Ucrainei de sud - aveau puțini locuitori, în timp ce altele (Crimeea și Basarabia) adăposteau propriii romi, al căror statut trebuia aliniat de asemenea, la legislația în vigoare în restul imperiului.

În cadrul unei serii de războaie duse contra Imperiului Otoman, din 1774 până în 1812, Imperiul Rus cucerește mai multe teritorii, cum ar fi fost hanatul Crimeii (anexat Rusiei sub numele de Taurida Gubernia), regiunile cuprinse între Bug și Nipru și

regiunile cuprinse între Nistru și Prut, cunoscute pe atunci sub numele de Basarabia

(zonă înglobând regiunea Basarabia din Ucraina actuală și Republica Moldova). Noile teritorii sunt împărțite în noile provincii (Novorusia, Taurida și, mai târziu, Basarabia) și ele nu vor întârzia să-i primească pe coloni.

CRIMEEA ȘI RUSIA DE SUD

Romii din peninsula Crimeea – o populație destul de densă - sunt repede integrați în noua structură socială și civilă a Imperiului Rus. În 1812, un impozit anual de două ruble de persoană a fost fixat pentru „țiganii” din provincia Taurida (Crimeea), în calitatea lor de țărani ai statului. În afară de asta, cei interesați sunt autorizați să se înscrie în registrele fiscale ale regimentelor armatei cazace de la Marea Neagră. În 1852, toți „țiganii” din gubernia (provincie) Taurida care nu erau înscrși încă în registrul de recrutare sunt obligați să achite un impozit militar „ca și sumele restante.”

Crimeea se caracterizează prin aceea că o parte enormă a romilor

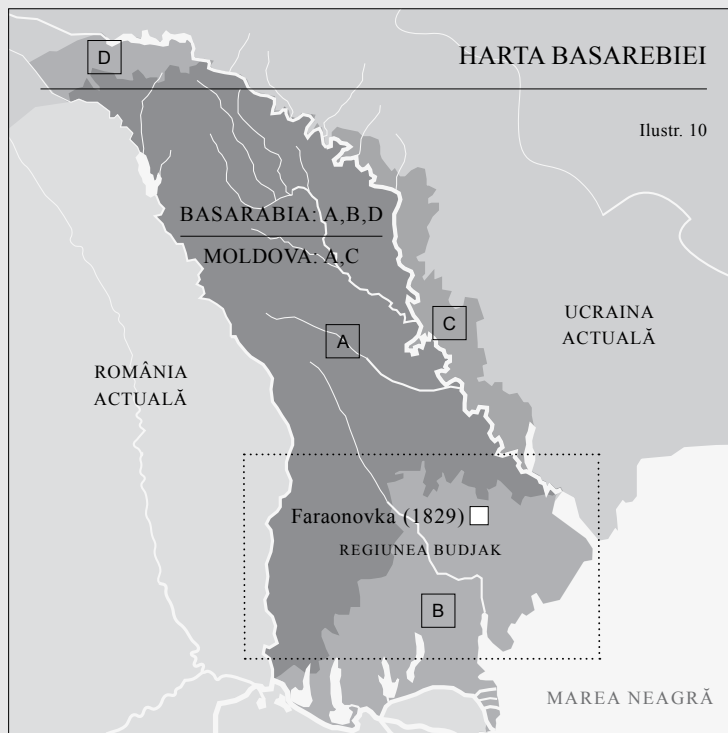
care se bucură de statutul de țărani ai statului locuiesc, de fapt, în oraș. Asta, pentru că Nordul peninsulei (constituit din stepe) era foarte puțin populat și nu a fost colonizat decât treptat, de către persoane de origini etnice diferite. Numai o parte a romilor s-a instalat definitiv în orașe, dar chiar și cei care continuau să ducă o viață nomadă petrec iernile în orașe și se mulțumesc să călătorească pentru perioade mai mult sau mai puțin lungi, vara.

O altă particularitate a romilor din Crimeea ține de faptul că cei mai mulți dintre ei sunt musulmani, mulți și-au pierdut limba originală și acum vorbesc tătara. De fapt, ei se pot înscrie având două statute: cel de „țigan” și cel de tătar. Acesta este motivul pentru care, în 1855, anul cel mai violent al războiului din Crimeea, atunci când un puternic sentiment rusofob îi agită pe tătari, romii din Crimeea – care se bucuraseră până atunci de statutul de țărani ai statului, dar făceau parte, totodată, din comunitatea tătară (vorbeau tătara și erau musulmani) - își pierd amintitul statut și sunt obligați să-și asume aceleași obligații ca și tătarii.

COLONIZARE ȘI PRIVILEGII

Ilustr. 9

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, romii își văd recunoscut dreptul de a se instala în stepele de lângă fluviul Kuban și în Caucazul de nord. Această măsură este însoțită de acordarea unor privilegii suplimentare pentru cei în discuție. În 1832, 54 de romi din Piatigorsk, în Caucazul de nord, sunt scutiți de serviciul militar și de impozite, timp de cinci ani. Li se returnează impozitele pe care deja le-au vărsat, deoarece fuseseră atacați de „briganzi veniți de dincolo de fluviul Kuban” (formulă desemnând diverse populații din Caucaz: circasieni, ceceni etc.), devalizați și au suportat pierderi de sume de 13.659 ruble și 50 de copeici, o sumă importantă în epocă; 6 persoane au fost ucise și 22 răpite. În 1838, alte 27 de familii de romi din gubernia Stavropol au fost scutite de serviciul militar pentru alți 5 ani (fuseseră deja scutite de serviciu în 1832, în momentul desemnării lor în regimentele cazace locale).

Ilustr. 10

BASARABIA

Situația romilor din Basarabia (teritoriile cuprinse între Nistru și Prut) este foarte diferită de cea a fraților lor din alte părți ale Imperiului Rus. Cei mai mulți dintre ei sunt, la origine, din principatul Moldovei, unde aveau statutul de sclavi Regiunea Budjak, locuită de tătarii Nogai, se situează între estuarul Dunării și Nistru. După 1812, acești tătari pleacă în Crimeea, unde încep să defrișeze stepele. Romii din Basarabia au ocazia de a se integra în structura socială a Imperiului Rus în diverse moduri și, în bună parte, au chiar posibilitatea de a alege modalitățile acestei integrări. (Ilustr. 10)

În 1818, este adoptat un statut provizoriu al Basarabiei. El tratează situația specială a „țiganilor”, din această regiune. Romii sunt împărțiți în două categorii principale: una plasată direct sub autoritatea statului (foștii „robi ai prințului” sau „robii Coroanei”) și cealaltă aparținând mănăstirilor sau particularilor (foștii „robi ai mănăstirilor” și „robii nobililor”)

Pentru romii care fuseseră „robi ai prințului”, este creată o instituție separată, chiar în același an, în cadrul

Guvernului regional al Basarabiei: Biroul „țiganilor”, Coroanei, însărcinat să înregistreze pe cei doritori să fie „țărani ai statului”, indiferent de modul lor de viață (nomadă sau sedentară). Noul birou își asumă responsabilitatea „țiganilor”, care fugiseră de la stăpânul lor (nobil sau mănăstire) în Basarabia sau migraseră din principatele Valahiei sau Moldovei. Biroul țăganilor Coroanei încerca să reglementeze deplasările „țiganilor”, făcând deosebiri între diversele grupuri de romi nomazi (lăieși, lingurari, ursari). Sedentari sau nomazi, toți „țiganii Coroanei”, trebuie să achite suma de 10 ruble pe cap de locuitor, vărsată de fiecare familie de romi, de la începutul anilor 1830.

În Basarabia, formele de autonomie a comunităților de romi sunt păstrate cum fuseseră în principatele Valahiei și Moldovei. Sub ordinele directe ale Biroului țăganilor Coroanei se află doi responsabili - buluk-bași și judi - numiți chiar de către „țigani” și însărcinați cu strângerea impozitelor. Ei se bucură de privilegii fiscale și pot interveni ca mediatori în litigiile dintre „țigani”, astfel încât comunitatea are o oarecare autonomie judiciară.

FARAONOVKA ȘI KAIR

Dorința administrației din Basarabia de a-i înscrie pe romi cât mai repede cu putință, pentru a -i face să acceadă la statutul superior de „țăran al statului”, corespunde unei voințe politice: defrișarea stepelor din partea meridională a regiunii Bugeac. În cadrul aplicării acestei politici, în 1826, „țiganii Coroanei” sunt autorizați să-și aleagă modul de viață (nomad sau sedentar), ca și amplasarea locuinței lor (în oraș, în satele stabilite de către colonii statului sau în sate create de către romii înșiși, în sudul regiunii despre care vorbim.)

Primele focare de populare cu romi, în stepele Bugeacului au fost în 1829 și 1831; era vorba despre două sate formate cu totul din romii lingurari, în uieșd (unitate administrativă) Akerman: Faraonovka (164 de familii) și Kair (170 de familii). Numele satelor - corespunzând traducerii în rusă, respectiv „Faraon” și „Cairo” - au fost alese de autorități, pe baza tezei dominante referitoare la originea „țiganilor”, adică - faptul că ei ar proveni din Egipt. Romii instalați în aceste sate primesc

CORURI ȘI ARISTOCRAȚIA MUZICALĂ ROMĂ

Începutul procesului de sedentarizare a „țiganilor”, în marile orașe ale Imperiului Rus este strâns legată de faimoasele „coruri țigănești”. Primul ansamblu mixt (bărbați și femei) de acest tip a fost fondat de către contele Alexei Orlov în 1775, pe domeniul său de la Pușkino, lângă Moscova. Dirijorul corului era Ivan Sokolov (cărui îi va urma nepotul său Ilia Sokolov), iar membri sunt robii. La începutul secolului al XIX-lea, membrii corului sunt eliberați din robie și pleacă să trăiască și să muncească la Moscova. În 1812, ei fac donații importante armatei, în timpul războiului cu Napoleon; unii dintre ei se angajează ca voluntari și participă la acțiuni armate (de exemplu, în timpul bătăliei de la Borodino)

Corul țigănesc al contelui Orlov este foarte popular în sânul aristocrației ruse. Au fost fondate și alte coruri asemănătoare și ele au favorizat avântul a numeroase generații de muzicanți „țigani” celebri. Aceștia încep prin a pleca la Moscova, înainte de a se fixa la Sankt Petersburg și în alte orașe mari. La Moscova, din 1807 până la mijlocul secolului al XIX-lea, muzicanții „țigani” se bucură de o quasi-autonomie administrativă: ei își aleg propriul

burmistr (burgmeister), responsabil cu adunarea impozitelor (romii fiind înscrși ca meșcane), asigură legătura cu autoritățile, reglează litigiile minore în cadrul comunității etc

După mai multe generații, muzicanții și actorii romi din marile orașe (în primul rând de la Moscova și Sankt Petersburg) formează un strat social distinct și separat (în bună măsură - chiar față de alți romi), cuprinzând dinastii de artiști celebri - precum familiile Sokolov, Șișkin, Panin, Hlebnikov, Dulkevici, Pankov și ocupând o poziție înaltă în societate. Muzicanții romi se întâlnesc, în mod regulat, cu cei din cercurile cele mai înalte ale Imperiului Rus: aristocrați, negustori bogați, poeți faimoși, scriitori, muzicieni etc. Chiar se căsătoresc cu membri din înalta societate: Feodor Tolstoi (rudă apropiată a scriitorului Leon Tolstoi), fratele scriitorului Serghei Tolstoi și fiul său Lev L. Tolstoi, prințul F.P. Masalski, prințul Wittgenstein, Necșev-milionarul din Urali, Anenkov - marele proprietar de pământ, Ledvik - redactorul de la Borsovie vedomosti și alții s-au căsătorit cu femei rome.

9.902 deseatine de pământ (o deseatină = 1,1 hectare). Totuși, circa 800 de familii de romi din Basarabia continuă să ducă un mod de viață nomad, deși li se acordaseră pământuri în Sud. (Ilustr.8)

La început, romii s-au instalat cu statutul de țărani ai statului, beneficiind, totuși, (ca și alți coloni) de privilegii suplimentare: scutirea de unele obligații militare,

obținerea de pământ în mod gratuit, furnituri de material agricol, subvenții de la stat, facilitări fiscale, posibilitatea de a accede la un statut civil superior, dreptul de a avea micul lor negoț propriu, autorizarea de a utiliza unele resurse naturale etc. Statul a investit fonduri considerabile pentru a permite noilor sosiți - inclusiv romii din Faraonovka și Kair - de a începe o viață nouă, pe baze solide, în Bugeac.

Totodată, raporturile între colonii provenind din diverse grupuri etnice nu întârzie să se învenineze și se impune rapid nevoia de a modifica din nou statutul lor. În 1836, populațiile unor sate care-i adăposteau pe colonii statului sunt integrate în armata căzăcească de la Dunăre. Acest statut nou aduce celor interesați privilegii civile și, mai ales, economice suplimentare, în schimbul unor obligații militare. Aceleași

schimbări îi vor afecta și pe romi și, în virtutea unui decret suprem promulgat de Nicolae I, la 29 mai 1839, 1.538 de romi de ambele sexe, din Faraonovka și Kair, ca și în jur de 1.600 romi nomazi din Basarabia sunt înrolați în armata căzăcească de la Dunăre și cele două sate de romi devin stanitsas (puncte cu populație cazacă).

Dezvoltarea celor două sate rome, Faraonovka și Kair, ca și instalarea „țiganilor” în regiunea stepelor, creează, de asemenea, diferite probleme. Romii din aceste sate duseseră, până atunci, o viață nomadă sau seminomadă și nu aveau nicio înclinație pentru agricultură. Mai mult, apar și alte dificultăți: necesitatea de a pune la punct tehnici agricole adaptate stepei, mai mulți ani secetoși, o administrație coruptă care deturneză o parte din subvențiile de la stat etc. Unii denunță cu regularitate incapacitatea romilor fixați la Faraonovka și Kair de a-și satisface nevoile lor prin agricultură; documente din 1839 despre posesiunile romilor din cele două sate arată, totodată, că randamentul pământurilor acestora nu diferă cu mult de cel de pe pământurile altor coloni.

ROBII ”ȚIGANI”

Situația romilor din Basarabia, altădată robi ai nobililor sau ai mănăstirilor în principatul Moldovei, este foarte diferită. În Regulamentul provizoriu pentru Basarabia, adoptat în 1818, privilegiile boierilor principatului Moldovei (desemnați de acum încolo sub denumirea de pomeșciki (proprietari de pământuri) și ai mănăstirilor, inclusiv dreptul de a posedea cu titlu privat robi „țigani” - sunt menținute. Situația romilor care aparțin proprietarilor de pământ este reglată în 1828, printr-un decret al țarului Nicolae I, care-i eliberează pe robii „țigani” și le acordă drepturi civile, ca și un statut de șerbi, aparținând particularilor sau mănăstirilor.

Treptat, statutul de robi „țigani” începe să se schimbe. Unii (cel mai adesea romi nomazi) fug de la proprietarul lor și se înscriu ca țărani ai statului, ceea ce creează o situație mai degrabă complicată, cerând soluții radicale. În 1847, împăratul Nicolae I semnează un decret care interzice proprietarilor de pământ din Basarabia să-și recupereze drepturile lor de proprietate asupra „țiganilor”, care fugiseră de pe domeniul.

Primele spectacole „țigănești” complete, cu muzicanți și actori „țigani” au avut loc spre sfârșitul secolului al XIX-lea. La 20 martie 1888, comedia muzicală „Chave adro vesha” („Copii în pădure”) s-a jucat la Teatrul „Malii”, la Sankt Petersburg. Muzica, constituită mai ales din cântece și romanțe „țigănești”, a făcut obiectul aranjamentelor muzicale semnate Nikolai Șişkin. Spectacolul va fi reprezentat fără întrerupere până în 1906. Anul 1892 vede premiera operetei lui Șişkin intitulată „Viață de țigan”.

Ilustr.11

Ilustr. 12

Cor” țigănesc” înainte de revoluție

(extras din Lemon, Alaina(2000): „ Beetween two Fires”, Durham-Londra: Duke, pag.45)

Un nou decret este promulgat în același an ; el prevede că „țigani” din Basarabia și din regiunea Novorosiisk, cu statut incert, se pot înscrie ca meșcane (mic antreprenor artizan, meșteșugar). Aceste două texte urmează o singură logică: robii romi trebuie să beneficieze de o posibilitate total legală de a-și părăsi proprietarul și de a se înscrie în registrele populației cu un statut mai înalt.

ȚIGANII DUPĂ REFORMA DIN 1861

În 1861, în timp ce țarul Alexandru II publică manifestul în favoarea eliberării robilor și pentru abolirea robiei, se constituie o comisie care să elaboreze un proiect de program de acțiune, referitor la ameliorarea condițiilor de viață ale „țiganilor”, care deveniseră, în majoritate – țărani. Comisia nu ajunge la nici un rezultat concret și va fi dizolvată.

Armata cazacă de la Dunăre este desființată în 1868 și romii săi primesc gratuit pământ. Cei din Faraonovka continuă să trăiască în sat, dar cei mai mulți dintre locuitorii din Kair își vând pământurile (cca 190 parcele) și-și reiau corturile (în pădurile din nor-

dul Chișinăului), meseriile tradiționale (confeccionarea unor obiecte din lemn) și un mod de viață semi-nomad. În 1877, în Faraonovka sunt 1.039 de romi, 150 - moldoveni și 103 - ucrainieni, în timp ce romii nu reprezentau mai mult de o treime din populația din Kair.

Contrar a ceea ce s-a întâmplat în alte provincii ale Imperiului Rus, robii „țigani” din Basarabia, după ce au obținut libertatea, nu au primit pământ. Mai mult, erau constrânși să continue să-și plătească obligațiile față de foștii proprietari, timp de încă doi ani. Odată depășit acest lucru, cei mai mulți romi sau țărani ai statului se înscriu ca meșcane în orașele din Basarabia, fără ca acest comportament să poată fi considerat totuși o tranziție către sedentarizare.

În timpul acestei perioade, s-a pus punct politicii „țigănești” a statului și, până la revoluția din octombrie 1917, romii nu vor face obiectul unei legislații sau acțiuni administrative speciale. Singura excepție este menționarea „țiganilor”, în reglementarea din 1880, referitoare la aprobarea de pașapoarte, care prevedea că un „țigan” înscris ca țaran al statului nu poate obține un pașaport decât cu girul autorităților locale și cu condiția de a fi singurul mem-

bru al familiei sale care beneficiază de această favoare. Ideea era de a limita nomadismul. Această restricție nu se aplică „țiganilor” înscriși ca negustori sau meșcane, care se pot deplasa liber cu familiile. Totuși, în practică, aceste măsuri administrative vor avea același efect ca și diversele politici anterioare ale Imperiului Rus, în vederea limitării nomadismului „țiganilor”: ele vor eșua în totalitate.

De fapt, întreaga politică a statului rus față de „țigani”, timp de mai mult de un secol se poate rezuma într-o repetiție constantă a acelorași măsuri, pentru transformarea (totuși fără a se recurge la forță) celor în discuție în supuși și contribuabili „obișnuiți” ai imperiului. Totuși, aceste măsuri nu se înscriu niciodată în centrul politicii globale a statului, ci, mai degrabă, la periferia sa. „Țiganii” formează o parte infimă (mai puțin de 1%) din populația totală a imperiului și, dacă se bucură de atenție, este mai mult pentru că populația locală vede în ei personaje exotice, decât pentru că ar fi fost considerați un obiectiv important al politicii de stat.

DEMOGRAFIE

Deși păcătuiesc adesea prin imprecizie, statisticile demografice constituie mijlocul cel mai bun pentru a aprecia proporția romilor față de populația globală a Imperiului Rus. În 1834, din 60 de milioane de locuitori, „țigani” reprezentau 48.247 persoane, dintre care 8.000 locuiau în orașe și 18.738 - în Basarabia. Un sfert de secol mai târziu (în 1862) cifrele sunt asemănătoare: se apreciază atunci că imperiul adăpostește în jur de 50.000 de „țigani”, dintre care 17.000 - 18.000 locuiau în Basarabia și între 7.500 și 8.000 - în Crimeea. Datele obținute în cadrul recensământului din 1897 par relativ precise. Imperiul adăpostește, la acea dată, o populație de circa 125,7 milioane și

oficial existau 44.584 „țigani”, dintre care 38.031 locuiau la țară și 6.551 - la oraș. Repartiția geografică este inegală: 8.636 „țigani” trăiesc în Basarabia, 1.056 - în Polonia, 1.750 - în Letonia și Estonia, 3.003 în Lituania și Bielorusia, 3.177 în Mica Rusie, 14.300 în Noua Rusie (Nova Rusia), 2.138 - în Caucazul de sud, 1.080 în partea de nord a bazinului fluviului Volga, 2.021 în Rusia de nord, 2.784 - în Rusia centrală, 3.223 - în regiunea Cernozem-ului central, 1.433 în Crimeea, 2.829 - în Caucazul de nord, 212 în Transcaucazia, 628 - în Asia centrală, 6.238 în Siberia și 143 în stepele din estul Volgăi.

CONCLUZIE

Portretul general al romilor, în Imperiul rus, în ajunul revoluției din octombrie 1917, este foarte variat. Cei mai mulți dintre ei continuă să ducă un mod de viață tradițional (semi-nomad, cu o locuință pentru iarnă și, cel mai adesea, un domiciliu fiscal fictiv, în regiunile rurale). O parte relativ mică dintre ei se instalează în satele din nord-vestul Rusiei, ca și în Ucraina, fără a renunța total la viața lor semi-nomadă și la meseriile tradiționale. Procesele de sedentarizare continuă activ și în Basarabia. Un al treilea grup, mai mic, de romi se stabilește în orașele unde membrii săi s-au înscris în principal ca mici

comercianți sau meșcane; unii sunt bogați și au devenit negustori sau proprietari de stabilimente. Muzicanții și actorii romi sunt, din punct de vedere social, mai apropiați de această din urmă categorie (Ilustr.11,12)

Nu este nicio îndoială că integrarea socială a romilor, în Imperiul Rus, a reușit mult mai bine decât cea a fraților lor din Balcani și, a fortiori, din Europa Centrală și de Vest. Specialiștii avansează diverse interpretări ale poziției sociale particulare ocupate de romi, în Imperiul Rus. Totuși, nici un scriitor nu a rezumat mai bine situația lor ca N. Shehiber, la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Sub legislația noastră, țiganii nu au fost tratați niciodată ca un trib specific sau

ca având un statut social particular și nici nu au fost incluși în categoria acelor inorodtsi (cetățeni născuți în străinătate)”.

Din această cauză, ca regulă generală, politica Imperiului Rus față de „țigani” s-a subordonat obiectivului de transformare a lor în supuși bucurându-se cu totul de drepturi civile, dar având și obligații civile, ca toți ceilalți. Și, dincolo de orice, această politică era generalizatoare: „țiganii” sunt văzuți ca o parte inseparabilă a societății și supuși, prin urmare, dreptului comun. Politicile speciale, eventual aplicate acestui grup de populație, urmăresc să pună capăt separării lor de populația majoritară, fără a se ambiționa, totuși, asimilarea lor.

Bibliografie

Barannikov, Aleksei P. (1931) Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk. Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutentkov, V. (2000)** Istoriya tsygan. Novyi vsglyad. Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk | **Crowe, David (1995)** A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia. London / New York: Tauris | **German, Aleksander V. (1930)** Bibliografiya o tsyganach. Ukasatel knig i statei s 1780 do 1930 gg. Moskva | **Kalinin, Valdemar (2003)** Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polska). Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies). Lanham: Scarecrow | **Keppen, P. (1861)** Khronologicheskii ukasatel materialov dlia istorii inorodtsev Evropeiskoi Rosii. Sankt-Petersburg | **Lundgren, Gunilla / Taikon, Alyosha (2003)** From Coppersmith to nurse. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR. In: Dvorák, Tomáš (ed.) Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj í přátelé, kolegové a záci. Brno: Historický ústav AV ČR, pp. 237-244 | **Marushiakova, E. / Mischek, U. / Popov, V. / Streck B. (2005)** Dienstleistungsnomadismus am Schwarzen Meer. Zigeunergruppen zwischen Symbiose und Dissidenz. Halle-Wittenberg